

szerelme, önmagábafeledkezése egy megrendült, süllyedő világ peremén. Ezt a szerelmet tragikus árnyak kísérik; a leány gyógyithatatlan tüdőbaja, mely együttlétük virágzásában bontakozik ki. Fájdalmas, kesernyés — bursikóz könyv Remarque új regénye, de igaz és tiszta, művészi és emberiegegyaránt dokumentum. (Neufeld Béla)

ROGER MARTIN DU GARD: VÉN EURÓPA (Nyugat kiadása, Budapest.)

A Nobel-díjjal kitüntetett *Roger Martin du Gard Vieille France* című magyarul *Vén Európa* címen megjelent regénye tulajdonképpen csak izeltő a nagy francia író oeuvrejéből. Du Gard „francia méretű” *Jean Barois* vagy *Lés Thibaults* regényciklusa szomszédságában a *Vén Európa* szerény kötete egyenesen csak elbeszélés, mint ahogy Thomas Mann *Halál Velenében* című munkája vagy a *Tomio Kröger* is csak elbeszélés a *Budenbrookház*, a *Varázshegy* vagy a *József* sorozat mellett.

Roger Martin du Gard-t a szélesebb magyar olvasóközönségnek a könyv előszavában *Gyergyay Albert* mutatja be. El finom kis esszé célja a normandiai Bellemeben Flauberthez hasonlóan remetéskedő szerzőt annak bemutatni, aki: az „igazság, béke, ember” hármasszavának személytelenségre törekvő szolgájaként. Gyergyay Albert szerző helyét a modern francia irodalomban Proust és Gide pszichologizmusával, valamint Zola és Romain naturalizmusával szemben a flauberti realizmus oldalán jelöli meg.

Valóban alig ismerkedünk meg az első oldalak ökonomikus patakzásával, máris ráismerünk arra a tárgyilagos hüvösségtől belengett légkörre, melynek érvényesítését a valóságábrázolás előnyére Flaubert nemcsak követelte, hanem gyakorolta is. Az író személye eltűnik a mondatok, sorok, oldalak mögött, felszivódik alakjaiban, melyeknek mindegyike teljes életet él.

Kik ezek a figurák? Egy Maupeyrou nevű francia község kisemberei. Joigneau a postás, akinek egy napi, reggeltől estig tartó foglalatlansága nyomán, nemcsak diabolikusan ravasz paraszti lelkével ismerkedünk meg, hanem az öreg Franciaiban, a vidék örök lelkeivel is, akik gonoszúságaikkal, elfojtottságaikkal, vágyaikkal és homályos reményeikkel éppoly örök módon franciák, mint amennyire oroszok a *Holt lelkek* örök-eleven alakjai. Itt van Joigneau, aki mindössze néhány mozaikban villan elő, (felismerjük benne a *Vörös és fekete* Julien után áhító de Renalnéját), ahogy a tudata felszínét korbácsoló ösztönei a nála szobátbérlő inasgyerek felé sodorják. Vagy itt van Fritz, a kertész, a mamlasz német hadifogoly, aki egy francia paraszttasszony francia gyermekének az apja. A politizáló fiatalok, akik köpnek a falura és lázadásukban a szárnyalni vágyó fiatal lélek csapkod. Kibontakoznak a paraszti lét lelki szörnyűségei, a kapzsi cselszövények, az érvényesülési vágy, a társadalmi és gazdasági törtetés kicsattanó indulatai.

Az alakok mögött megnyílik a modern Franciaország belső harca: a politika, a klerikalizmus és a republikanizmus szüntelen küzdelme és e küzdelem gyújtójában a franciaországi világi nevelés, a néptanító hősiességsorsának kérdése, aminek maradandó irodalmi emléket Zola állított az *Igazság*-ban. Mint Zola regényében, úgy itt is, a néptanító fejezi ki az író optimizmusát. Ez az optimizmus azonban nemcsak az író optimizmusa, hanem annak az új humanista realizmusnak az optimizmusa is, amelynek Roger Martin du Gard csak egyik hírelője. A süllyedő Európában ez az optimizmus annyira paradox, amennyire joga van a realista irodalomnak a legsötétebb társadalmi firmamentum alatt egy szebb és jobb jövőjű Európában reménykednie, ellenére a valóságnak, amit Roger Martin du Gard kis regénye is oly kiméletlenül megmutat s a magyar fordítás ere-

detitől eltérő címében kifejezésre jut. Igen, ez a könyv már nem az „Öreg Franciaország”, ez maga a megújulásra szomjazó vén Európa. Valójában igen kevés a R. M. d. G. „Vén Európá”-jában kifejezésre jutó optimizmus, de menten megnő és paradoxá válik, ha a mai európai napokon keresztül nézzük. Annyi ez az optimizmus mindössze, hogy a haladást megismerő tanító nem tudja elszánni magát az emberi természetben való kételkedésre. Igaz, Flaubertben még ennyi optimizmus sem akad s bár nem állithatjuk, hogy kétkedett az emberi természetben, figurái jórészt mégis a kiábrándulás s egy reménytelen társadalom alakjai, akik mit sem várhattak a történelemtől. Hogy a vén Európának mily kevés biztató pillanata volt s, hogy hová hullott, annak mi vagyunk tanúi és tanúságunkat Flaubert szellemi leszármazottja, R. M. du Gard fejezi ki „Thibaultok” záró kötetében, a *l'Été 1914*-ben, mely címe szerint is a vén Európa legnagyobb ellenségét idézi fel: a háborút.

A „Vén Európa” szerkezetét legszivesebben nyitott legyezőhöz hasonlítanám, melyben Joigneauék házának reggeli és esti képe határolja kétoldalt a mozaikszerűen összerakott eseménysorozatot. R. M. d. G. regényének tehát szilárd a kerete, de ezen a kereten belül megbomlanak az epika törvényei, hogy helyüket egy magasabb erő, a szintetikus valóság ritmusa foglalja el, éppugy, mint az európai társadalmi regény fiatalabb képviselői közül Aragonnál és Malraux-nál. A társadalmi realizmus írói az irodalomban tovább mennek a realizmus szülőinek főkövetelésén: — tegyék a tudományt és a tudatosságot az irodalom eszközévé, — ez már természetesen előttük s ezen túl nem a teljes valóságot követelik az irodalomnak, hanem az irodalmat a valóságnak, pontosan: a társadalmi valóságnak, amit Gyergyay Albert bevezető tanulmányában így fejezett ki: az író az „igazság, a béke és az ember” szolgálatába szegődött.

„Azt hiszed Franciaország minden falujában így van ez?” — kérdi a könyv tanítónője, a francia falu állapotai fölötti elkeseredésében. Ezt kérjük mi magyarok is a vén Európa keleti felén: Vajjon felénk is minden faluban így van ez? Hiszen a kérdés, R. M. d. G. regényének tárgya, ugyanolyan élesen jelentkezik nálunk, mint Franciaországban. A fiatal magyar nemzedék is elindult a tudomány elfoglalására, hogy segítségével a valóságot közelítse meg. A magyar irodalmi mű, mely a magyar társadalmi realizmus eredményeként R. M. d. G. magyarul megjelent regénye mellett az európai szellemet gazdagítva is megállhat, még nem született meg. Fiatal transzilvániai író fejtette ki nemrégien előttem, hogy az alkotást, amely a honi realizmust képviselné az irodalom és a valóság, a művészet és a tudomány, az író és a társadalom olyan szintézisének képzeli, amelyben a mindent markoló des Passios-i ábrázolási mód Flaubert empirikus fegyelmével és takarékosan hívős, de az igazságtól átvilágított stílusával találkozik. Ebben a beszélgetésben a flauberti igények mellett még csak des Passiosról és Nagy Lajos *Kiskunhalom* című regényéről emlékeztünk meg, mint megközelítő, de távoli vagy túl közeli példakérről. Hogy ez a fiatal író ilyen helyes utat érzett fel, arról ez a később olvasott könyv győz meg. A fiatal honi írók műhelyében alakuló transzilván realizmust az a mű valósítja majd meg, amely, mint Roger Martin du Gard francia falukönyve, európai és egyetemes magaslatokra jut el, írója pedig a nagy nyugati szellemi rokon személytelen alázatával szolgálja az igazságot, a békét és az emberséget. Azokat az örök emberi, nemzeti és irodalmi eszményeket, amiknek mi, a vén Európa keleti felén oly szomjas vágyakozói vagyunk. (*Méhusz József*)